

Fenomén moslimského prisťahovalectva v Európe

The phenomenon of Muslim immigration in Europe

Ján Lid'ák

Abstract

The present study gives attention to the issue of international migration of population. This issue is under conditions of contemporary refugee crisis the subject of interest to the professional community and general public. The author focuses on the inconsistency of mutual coexistence between the European citizens and Muslim immigrants. In connection with religious beliefs, he is trying to warn about diverse perception and interpretation of the basic values and norms of liberal society – democracy, human rights and civil society. He points to the fact that mutual communication, respect, understanding and ultimately integration is not possible without continuation of the dialogue, which would signify recognition and understanding.

Keywords: Migration, Muslims, democracy, human rights, civil society.

Úvod

Základným problémom v súčasnom demokratickom politickom systéme krajín Európy, respektíve Európskej únie, je neustále problematizovaný fenomén prisťahovalectva a rôznych minorít, ktoré dnes žijú na teritóriu jej jednotlivých štátov. Ukazuje sa, že sa jedná prioritne o moslimské obyvateľstvo. Fenomén má vo svojej podstate charakter sociálnopolitický a je preto v záujme celej Európy nájsť relevantné východisko, ktoré by otvorilo pokojnú cestu pre riešenie tohto dlhodobého a problematického javu.

Problematika moslimského prisťahovalectva a s tým spojená islamská kultúra so všetkými jej aspektmi – náboženskými, sociálnymi, ekonomickými i politickými priťahuje čoraz väčšiu pozornosť európskej odbornej, ale samozrejme aj laickej verejnosti. Je to spôsobené najmä intenzívnymi politicko-sociálnymi kontaktmi s moslimskými komunitami na teritóriu Európy, ale aj v dôsledku zaangažovanosti mnohých európskych krajín vo vojenských akciách na teritóriách, ktoré sú súčasťou islamskej civilizácie. Nemožno očakávať, že táto nie príliš slávna aktivita styku a vzájomného pôsobenia v najbližšom období prestane byť aktuálna, kontakty odlišných kultúr na území Európy budú naberať čím ďalej, tým viac na vzájomnej intenzite.

S. Huntington uvádza, že v roku 1990 žilo v Európe 15,5 milióna prisťahovalcov prvej generácie a v najväčších európskych krajinách tvorili prisťahovalci 7 až 8 percent celkovej populácie.¹⁶ Štatistiky udávajú, že na začiatku 21. storočia sa na teritóriu Európy nachádzalo 56,1 milióna migrantov všetkých kategórií, čo tvorilo 27,7 percent populácie kontinentu. Pre porovnanie – v Severnej Amerike 41 miliónov a v Ázii 50 miliónov migrantov.¹⁷

Percento moslimského obyvateľstva v Európskej únii prudko vzrastá, najmä v krajinách „starej pätnástky“. V najbližšom období Európu teda očakáva korekcia identity. Francúzi, Nemci, Angličania, severná Európa, ale i Taliani a tiež krajiny, ktoré sa stali členmi Európskej únie po 1. máji 2004, medzi nimi teda i krajiny V4, si postupne uvedomujú, že islamská tradícia sa stáva

¹⁶ HUNTINGTON, S.: *Střet civilizaci. Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha 2001, s. 234.

¹⁷ DIVINSKY, B.: *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike – stav, trendy, spoločenské súvislosti*. Bratislava 2005, s.40.

organickou a preto aj legitímnou súčasťou európskeho politického života a európskej kultúry. Vstupom nových členov v roku 2004 sa toto percento samozrejme v rámci celej Európskej únie o niečo zmenšilo.¹⁸ Stratégia odsúvania prítomnosti islamu na okraj politického záujmu a redukovanie problému menším iba do obdobia komunálnych volieb, nemohlo a dnes už vonkoncom nemôže vyriešiť narastajúce problémy v spoložití dvoch rôznych spoločenstiev. Nedostatok, respektíve neexistencia komplexného prístupu ku koexistencii odlišných kultúr, znamená voľné pole pre potenciálny sociálny konflikt vo vnútri Európskej únie. Čím ďalej, tým viac rastie potreba vypracovať koncepciu, ktorá by zvrátila stav, kedy moslimské komunity existujú a pôsobia na okraji záujmu spoločnosti, koncepciu, ktorá by zabránila ďalšiemu tvoreniu enkláv, ktoré v krajinách Európy vytvárajú grupujúci sa členovia moslimského spoločenstva.

Problémy komunikácie a spoluzitia

Vzájomná komunikácia, rešpektovanie, porozumenie a teda i integrácia nie je možná bez pokračovania istého vzájomného dialógu, ktorý by znamenal poznanie a porozumenie. Porozumenie normám, hodnotám, prístupom a systémom, ktorým obyvatelia Európy rozumejú, ktoré bezvýhradne prijímajú a sú súčasťou ich identity. Zároveň, ale je potrebná orientácia v tom, ako hodnoty a normy, ktoré predstavujú demokracia, ľudské práva, alebo občianska spoločnosť, ktoré nepatria do islamskej tradície, ako sú tieto hodnoty vnímané zo strany moslimov.

Podstatou celého problému je integrácia moslimských komunít do spoločnosti v rámci celej Európskej únie. Dialóg medzi autochtónnym obyvateľstvom a imigrantmi je pre členské krajiny Európskej únie nevyhnutnosťou. Realitou súčasnosti je ale narastajúci počet moslimov v Európe, v rokoch 1950-2000 sa zvýšil podiel moslimského obyvateľstva na celkovej počte obyvateľov Európy z 1 percenta na 3 percenta a ich množstvo kolíše podľa rôznych údajov od 14 do 20 miliónov. Tento trend v súvislosti s dnešnou utečeneckou krízou pokračuje a jeho dopady je veľmi ťažké prognózovať.

Pre prvé prisťahovalecké komunity sa európske štáty stali krajinou zaslúbenou, s ktorými sa ich krajiny pôvodu nedali vôbec porovnávať. Tieto štáty im poskytli prácu, vysokú životnú úroveň, štedré sociálne dávky, pohodlné bývanie, život v otvorenej a slobodnej spoločnosti. Teda podmienky o ktorých v domovských krajinách nemali ani hmlistú predstavu. V rámci problémov s imigráciou sa postupne riešili všetky problémy, ktoré súviseli s integráciou prisťahovalcov do väčšinovej spoločnosti. Výsledkom je ale to, že imigranti sú naďalej pripútaní k svojej pôvodnej

¹⁸ Moslimskí prisťahovalci zatiaľ nepredstavujú pre krajiny V-4 väčší problém. Slovensko, Maďarsko a Poľsko zaraďujeme medzi krajiny tranzitívne, Česká republika je už dnes krajinou prijímajúcou a pre migrantov cieľovou. Podiel moslimov na celkovej počte obyvateľov v roku 2010 bol nasledovný: Slovenská republika – 0,2 % - asi 5 tisíc, Česká republika - 0,3% - približne 10 až 15 tisíc, Maďarská republika – 0,03%, Poľsko – 0,01%. Moslimské komunity v krajinách V-4 majú svoj pôvod ešte z bývalého režimu, kedy do socialistických krajín prichádzali v rámci internacionálnej pomoci študovať občania z rôznych moslimských krajín. Časť z nich sa po skončení štúdia vrátila do svojej krajiny, ale niektorí si tu založili rodiny a následne získali aj štátne občianstvo. Ďalší prišli až po roku 1989, predovšetkým ako podnikatelia. Z týchto krajín vyznávači islamu majú svoje motlitebne, mešity, iba v Českej republike a to v Brne a v Prahe. Moslimská komunita v tejto časti Európy nie je považovaná za rizikóvu skupinu, radikálnejšie prejavy tu neboli doposiaľ zaregistrované. Za rizikóvu skupinu však možno považovať novo prichádzajúcich cudzincov a niektoré skupiny imigrantov z islamských krajín, u ktorých je predpoklad, že sa môžu pokúsiť o radikalizáciu miestnych moslimských komunít. Do budúcnosti treba tento fenomén brať do úvahy, pretože naďalej pokračuje roztváranie nožnic civilizačného rozvoja medzi centrom a perifériou, medzi chudobnými a bohatými, existujú regionálne konflikty, rastie vplyv masovokomunikačných prostriedkov na vedomie obyvateľov krajín s nízkym ekonomickým potenciálom a naďalej sa posilňujú celosvetové trendy spojené s nárastom migrácie. Ukazuje sa, že tieto tendencie sa nielen udržia, ale budú dominantné aj v budúcnosti a časť migrujúcich moslimov sa tu natrvalo usadí, a islam sa tak stane neoddeliteľnou súčasťou života aj slovenskej a českej spoločnosti.

spoločnosti a k svojej národnej a etnickej kultúre. Zároveň ale ovplyvňujú a majú dosah na politiku krajiny, ktorá ich prijala, postupne ovplyvňujú občiansky a ekonomický život, formulujú svoje ekonomické a politické požiadavky a tým celý politický život príslušnej krajiny. Najväčšie problémy dnes spôsobuje radikalizácia prisťahovaleckých islamských komunit, ktoré v prisťahovaleckom prostredí dominujú a v ktorých je možné badať zvýšenú nespokojnosť. Dlhodobé korene nespokojnosti, násilnosti a radikalizácie prisťahovaleckých komunit, ktoré je možné už niekoľko rokov pozorovať v imigrantských komunitách, vyrastajú z rozporuplnosti európskej prisťahovaleckej politiky.

V súčasnosti najviac ťažkostí a problémov v európskych krajinách spôsobuje rastúci počet novo prichádzajúcich imigrantov a potomkovia imigrantov, t.j. druhé a tretie pokolenie, teda tí, ktorí sa narodili v prijímajúcom štáte a nepoznajú podmienky a spôsob života v krajinách pôvodu svojich rodičov. Ich socializačný proces je protirečivý v tom, že obsahuje zároveň domácu etnickú kultúru, náboženstvo a zvyky rodičov, ale aj kultúru a obyčaje európskeho štátu v ktorom sa narodili a boli vychovaní, respektíve v ktorom žijú. Títo hodnotia predovšetkým svoje sociálne postavenie a podmienky v reláciách, ktoré zodpovedajú zvyšku obyvateľstva danej krajiny.

Táto generácia postupne začala situáciu vnímať úplne inak. Uvedomuje si, že v mnohých smeroch má iba obmedzený priestor. Väčšinu z nich čaká podobný osud ako ich rodičov, t.j. vykonávať podradné práce, zametať ulice, umývať zeleninu, ich ženy budú pracovať iba ako upratovačky v hoteloch. Navyše veľká časť z nich postupne zabývala predmestia, okrajové štvrte európskych veľkomiest. V nich nahradili bývalý proletariát, ktorý tvoril dominantnú voličskú základňu európskych komunistických strán. V týchto štvrtiach, ktoré sú označované ako novodobé getá, vládne vysoká kriminalita a zločinnosť. Život v týchto štvrtiach sa nesie v znamení závažných spoločenských problémov ako je násilie, nedostatočné vzdelanie, nezamestnanosť, diskriminácia, či rasizmus. Tak vzniká hranica, ktorá pomyslene oddeľuje týchto obyvateľov od zvyšku spoločnosti. Pre každého obyvateľa tohto teritória sa jedná o determinant objektívneho charakteru. Ten pôsobí ako obrovský sociálny handicap, predovšetkým na trhu práce. Skutočnosť je dnes taká, že týmto getám a komunitám nie je čo ponúknuť, pretože ponuka iného charakteru a významu už neexistuje.

Okrem uvedeného v tomto prostredí pôsobia aj determinanty subjektívneho charakteru. V krajinách pôvodu vychovávajú mládež nielen rodičia, ale aj širšie okolie, ktoré má obyčajne teenegerov denne na očiach a tak môže trvalo ovplyvňovať a korigovať ich chovanie a správanie, vštepuje im základne normy a hodnoty, ktoré nie je možné prekračovať. Tento činiteľ po nasťahovaní do železobetónových štvrtí jednoducho zaniká. Veľká časť viny je najmä na rodičoch. Nezriedka sa vyskytujú také javy, že dve tri rodiny žijú v jednom byte. Napríklad vo Francúzsku podľa dostupných údajov existuje niekoľko tisíc moslimských rodín, ktoré žijú takýmto spôsobom. V jednom byte žijú tri, alebo štyri manželky a 25 detí. Nie sú zriedkavosťou dvoj až troj generáčne domácnosti. Pestuje sa polygamia. Tieto manželstvá nie sú síce v Európe platné a tak vznikajú ďalšie problémy spojené najmä s nárokmi na deti. Je jasné, že typicky tradičné rodinné prostredie potom spôsobuje deťom obrovský kultúrny a integračný konflikt. J. Eichler uvádza, že deti dnes vôbec nevnímajú svojich rodičov ako autoritu a tí zase nechápu čo sa to s ich deťmi stalo a ako k tomu mohlo vôbec dôjsť. V rodinách moslimských prisťahovalcov prestal fungovať dialóg medzi generáciami a prázdne miesto preberá ulica. Deti z prisťahovaleckých komunit trpia pocitom vykorenenosti, európska spoločnosť ich nevnímá ako si predstavovali a v krajinách kde sa narodili ich rodičia sú považovaní za cudzincov. Tento pocit odcudzenia vedie k tomu, že doma trávajú čoraz menej času, chodia spať keď ich rodičia vstávajú a žijú úplne iným spôsobom ako oni. Na predmestiach vládnu úplne iné pravidlá, ktoré sa odlišujú od väčšinovej spoločnosti. Sú to pravidla, ktoré vytvorili prisťahovalecké komunity, predovšetkým ich potomkovia, ktorí sa už narodili v prijímajúcich krajinách. Vytratila sa úcta ku generácii vlastných rodičov.¹⁹

Pre prisťahovalecké komunity, najmä od začiatku deväťdesiatych rokov, je príznačný nízky ekonomický a sociálny status. Nízke respektíve žiadne vzdelanie a zároveň neznalosť jazyka spôsobili, že moslimskí imigranti sú najviac hospodárskymi otrasmí postihovaná skupina, a ich sa v prvom rade dotýkajú problémy nezamestnanosti. Vo všeobecnosti, väčšinu moslimských

¹⁹ EICHLER, Ján: Nepokoje ve Francii na konci roku 2005. In: Mezinárodní politika 1, 2006, s. 32.

prist'ahovalcov možno zaradiť do najnižších sociálnych štruktúr západoeurópskej spoločnosti. Väčšina žiakov z tohto prostredia nedosahuje dobré študijné výsledky predovšetkým z pohľadu jazykových problémov, čo má vplyv na celkovú úroveň dosahovaného vzdelania a tiež na ich zaradenie do pracovného procesu. Deti prist'ahovalcov sa cítia od počiatku stratené a bez šance.

Z toho potom plynie ich väčšia náchylnosť k výtržnostiam a zločinnosti. Počínajúc malými krádežami až po obrovské výtržnosti spojené so zapalovaním automobilov ako tomu bolo v Paríži v roku 2005. Ide o generáciu, ktorá sa síce narodila v európskych krajinách, ale veľmi ťažko nesie, že nie sú vnímaní ako plnohodnotní občania týchto krajín. Sami seba považujú za vydedencov, ktorí sú vytláčaní čím ďalej, tým viac na okraj spoločnosti.

Obyvateľmi kontinentu sú milióny moslimov, ktorí napriek tomu, že sa snažia zaradiť do európskej tradície, uchovávajú si svoju konfesijnú identitu a kultúru.

Ako zdôrazňuje G. Sartori – prist'ahovalec z krajiny, ktorá nie je členským štátom Európskej únie sa prednostne začleňuje do uzatvorených etnických štruktúr so vzájomnou výpomocou a obranou. Výhľad je taký, že akonáhle istá komunita z tretieho sveta dosiahne určitý početný stav, začne sa dožadovať práv na vlastnú kultúrno-náboženskú identitu a svojich domnelých utláčateľov vezme útokom.²⁰ S. Huntington k tomu dodáva, že zásadným problémom Západu nie je islamský fundamentalizmus. Je to islam, odlišná civilizácia, ktorej príslušníci sú presvedčení o nadradenosti svojej kultúry a posadnutí slabosťou svojej moci.²¹ Islam ako náboženstvo prist'ahovalcov sa stal atribútom tejto komunity, elementom, ktorý odlišuje „našich“ od „iných“. Konfrontácia medzi identitou domáceho obyvateľstva a prist'ahovalcov sa opiera o líniu náboženských rozdielov. Strach z diskriminujúceho postavenia a konštelácia priateľ - nepriateľ boli a sú zdrojom rastúceho násillia. Náboženstvo často posilňuje etnické bariéry namiesto toho, aby ich narušilo. Európanmi je moslimská identita často označovaná ako zaostalá, konzervatívna a fanatická. Moslimovia opisujú krajiny Európy, do ktorých prišli ako krajiny neveriacich. Moslimské obyvateľstvo európskych krajín tým, že opustilo rodný kraj, prestalo byť jeho príslušníkmi, ale zároveň sa nestali tým, že sú etnicky odlišní, ani súčasťou identity prijímajúcich krajín. Vytvára sa tak zvláštny špecifický pocit súdržnosti, ktorý je opretý predovšetkým na identite náboženskej. Islam sa stáva hlavným pojítkom vytvárajúcim identitu etnicky rôznorodej komunity moslimov v Európe.

Pre Európu je teda životne dôležité viesť dialóg, nájsť koncepciu integrácie. Pre moslimskú menšinu je dôležitý najmä rast participácie vo verejnom živote. V tých krajinách, kde moslimovia žijú, ďalej zvýšenie ich ekonomického statusu a perspektív spoločenského začlenenia. Väčšina nesmie zabúdať na odhady, ktoré prognózujú, že v druhej polovici 21. storočia, obyvateľstvo vyznávajúce islam začne získavať prevahu a prestane byť menšinou. Napríklad v Nemecku by okolo roku 2050/2060 podľa odhadov vyznávači islamu mali dosiahnuť väčšinu. Už dnes 30 až 40 percent mladých ľudí mladších ako 18 rokov v nemeckých mestách Kolín nad Rýnom, alebo Duisburg sú iného etnického pôvodu než nemeckého.²²

Vzájomný dialóg v Európskej únii musí byť permanentný, pretože multietnicita Západu je faktom - jej ďalší rozvoj je determinovaný minimálne takými demografickými procesmi, ako je pokles pôrodnosti, starnutie populácie a prílev prist'ahovalcov z iných kultúrnych okruhov.

Pre vzájomné pochopenie je nevyhnutným predpokladom to, že základné pojmy a hodnoty pevne a jednoznačne vnímané obyvateľmi Európy, môžu byť a sú vnímané inak príslušníkmi inej civilizácie. Iba vzájomné vnímané a rozumovo pochopené hodnoty, kategórie, konštrukcie umožnia sociálnym aktérom vzájomné interakcie a spoločnú existenciu. Dôležité je vidieť to isté, čo vidia „iní“.

Jedným z najproblematickejších pojmov, ktorý je vnímaný v dialógu Východ – Západ úplne odlišne je vzťah – štát verzus náboženstvo. Korán a sunna, teda islam, tvoria komplexný

²⁰ SARTORI, G.: Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovaľci. Esej o multietnické společnosti. Praha 2005, s. 71.

²¹ HUNTINGTON, S.: Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu. Praha 2001, s. 259.

²² HEINSOHN, G.: Finis Germaniae? Reflexionen über demografische Ursachen von Revolutionen, Kriegen und politischen Niederlagen. „Die Zeit Online“, 2006, s.5.

http://www.zeit.de/feuilleton/kursbuch_162/1_heinsohn?page=all

náboženský, sociálny a politický systém. V tomto systéme náboženstvo zaujíma centrálnu pozíciu a je činiteľom, ktorý spája, zároveň štát so spoločnosťou. Vyznanie „Boh je veľký“ (Allahu Akbar), veľakrát opakované pri každej modlitbe, zdôrazňuje centrálnu pozíciu viery a spojenie osobného presvedčenia s politickým životom. V západnej civilizácii, od čias Karola Veľkého bola prijatá zásada o oddelení svetskej a cirkevnej moci. V klasickom vnímaní islamu duchovný vodca je súčasne hlava štátu. Centrálné postavenie náboženstva v tomto nábožensko – politicko – sociálnom systéme podčiarkuje aj fakt, že začiatok moslimského kalendára, datovaný na rok 622, nie je iba, ako sa to zvyklo obyčajne vnímať, spomienka na útek Proroka z Mekky, ale zároveň moment založenia prvého, nezávislého islamského štátu v Medine.

Nedeliteľnosť náboženstva, štátu a spoločenstva v islame, mala v podstate vplyv na to, že obidve civilizácie, ktoré majú spoločné korene v klasickej stredomorskej civilizácii sa vyvinuli každá inak. Kontakty a vzťahy medzi nimi – to je vlastne história neexistencie dialógu – sled konfrontácií od samého začiatku najmä v oblasti náboženskej. Samozrejme, že existovali výnimočné obdobia, ale môžeme konštatovať, že najmä konflikty tvorili základ stretávania oboch civilizácií. Od samého začiatku to bola tiež konfrontácia medzi svetským západným štátom, respektíve zväzkom týchto štátov a kalifátom, či kalifátmi, ktoré boli súčasne strediskami vlády svetskej a náboženskej.

Rozvoj oboch civilizácií vnímajúcich v iných reláciách vzťah náboženstvo – štát spôsobil, že také pojmy ako demokracia, ľudské práva a občianska spoločnosť sú v oboch kultúrach vnímané zásadne odlišne. Treba upozorniť na fakt, že tieto pojmy zároveň nemajú svoje originálne výrazy v arabskom jazyku, čiže sa používajú pojmy prepožičané, respektíve prebraté zo západnej kultúry.

Pre európsku integráciu je nutný pohľad na demokraciu z pozície príslušníka orientálnej kultúry. Podľa toho popis demokracie z uhla pohľadu islamu znamená, že štát v klasickej interpretácii islamu sa opiera o tri piliere – jednota s Bohom, prorocktva a vládu, či kalifát. Boh je najvyšším vládcom, ktorý ustanovil spôsob vlády. Iba Boh môže byť suverénny. Príkazy vnímané prostredníctvom prorocktiev, podľa ktorých sa má riadiť pozemský predstaviteľ Boha, to je islamské právo. „Počúvajte a plňte príkazy Mohameda, ako on poslúcha a plní moje príkazy“ – tento odkaz obsiahnutý v Koráne legitimuje moc vlády v islame.

Koncepcia „islamskej demokracie“ sa opiera o zákony šarije - konsenzus ako forma demokratického vypracovania spoločného stanoviska v islamskej spoločnosti. Konsenzus to je druh dohody akceptovanej členmi moslimskej spoločnosti, hovoriaci, že ak právnici, ktorí zastávajú kľúčové pozície v islamskej spoločnosti, sa zhodujú v istej právnej otázke, oni jediní reprezentujú pravdivý a správny názor a tento spoločný názor sa stáva právom. V západnej demokracii ľud tvorí vlastné právo a vlády plnia vôľu ľudu. V islame sú nadradené práva zjavené Prorokovi a vlády a členovia moslimského spoločenstva plnia, tým, že sa mu prispôbia, vôľu božiu. Tomu zodpovedajúco sú upravené kompetencie vodcov, vodca v prvom rade musí byť dobrým moslimom. V islame je zakomponovaný tiež systém zmeny vlády. Vodca, politik môže plniť svoje úlohy iba tak dlho, pokiaľ má podporu verejnosti, čo závisí predovšetkým od plnenia úloh zhodných so zásadami náboženského práva.²³

Predstavitelia súčasného islamu odmietajú vo všeobecnosti ideu demokratického štátu v západnom ponímaní, odmietajú národný štát, tvrdiac, že je to nástroj nepriateľov moslimskej spoločnosti s cieľom likvidácie ummy. Islamské organizácie veľmi málo popisujú systém, ku ktorému smerujú. Hlavní islamskí myslitelia odmietajú z princípu liberálnu demokraciu, pretože je nezlučiteľná s religióznym výkladom islamu. Duchovný vodca islamu v Pakistane Al-Maududi hovorí, že „úplne otvorené Vám moslimom hovorím, že sekulárna demokracia z každého uhla pohľadu je v rozpore s Vaším náboženstvom a vierou....Islam, v ktorý veríte a vďaka ktorému sa nazývate moslimovia, je úplne odlišný o toho príšerného systému....Ani v jednotlivostiach neexistuje zhoda medzi islamom a demokraciou, pretože sú diametrálne odlišné. Tam, kde je dominantný demokratický politický systém a svetový národný štát, nie je miesto pre islam. Tam, kde vládne islam, takýto systém nemôže existovať.“²⁴ Charakteristickou vlastnosťou islamských

²³ K problematike pozri – KROPÁČEK, L.: Islám a Západ. Historická paměť a současná krize. Praha 2002; KROPÁČEK, L.: Islámský fundamentalizmus. Praha 1996; BARŠA, P.: Západ a islamismus. Brno 2001.

²⁴ TIBBI, B.: Fundamentalizm religijny. Warszawa 1997, s. 33.

hnutí je obava zo straty kultúrnej identity v období multikulturálneho prelínania pod vplyvom prenikania západných hodnôt a symbolov (oblečenie, politický a sociálny model, jazyk, spôsob správania sa). Úplná väčšina islamských hnutí zahrnula boj proti západnému myslieniu a hodnotovému systému ako súčasť svojich programov a praktickej činnosti.

Pokusy vnútiť model západnej demokracie moslimským krajinám sa ukazuje ako neúspešný. Zavedenie tohto modelu predpokladá celkové prebudovanie islamskej spoločnosti a to je nemožné bez narušenia šarije. Výskumy ukazujú, že moslimskí imigranti využívajú výhody západného modelu demokracie a domáhajú sa z tohto titulu im plynúcich práv, ale nie sú schopní, alebo majú obrovské problémy prijať základné hodnoty tohto systému.

Ďalším pojmom, pri interpretácii ktorého existujú odlišné názory na jeho vnímanie, sú ľudské práva – jedna z kľúčových ideí liberálnej post – modernistickej spoločnosti. V prípade moslimských spoločností sú ľudské práva definované inak – sú spájané a stotožňované s vierou v Boha a s tým súvisiacimi záväzkami (povinnosťami) človeka. Ako hovorí jeden arabský diplomat „ľudské práva v islame majú svoju pôsobnosť nie iba v určitej obmedzenej spoločnosti, oni sú univerzálne ... ich žriedlom je islamská šarija, ktorá obsahuje a určuje všeobecné pravidlá, povinnosti i práva človeka, prameňom ľudských práv je Stvoriteľ.“²⁵

Rozdielnosti v prístupoch medzi oboma univerzalistickými kultúrami sú zjavné najmä v Deklarácii práv človeka, ktorú prijala Organizácia islamskej konferencie v roku 1990 v Káhire.²⁶ V nej je napríklad - umma označovaná ako najlepšie spoločenstvo, respektíve národ, ktorý bol stvorený pre ľudí. Uvádza sa, že práva človeka vychádzajú zo šarije – „všetky fundamentálne práva a univerzálne slobody robia časť islamskému náboženstvu“. Otec (nie rodičia) je zodpovedný za fyzickú, morálnu i náboženskú výchovu svojich potomkov, v súlade so svojou vierou a náboženskými právami. Ďalej sa hovorí o nerovnosti náboženstiev, napríklad pri uzatváraní manželstiev. Označenie islamu ako „prirodzeného náboženstva pre človeka“, znamená, že každý človek sa rodí ako moslim a iba od jeho otca, závisí, či ho vychová v pravdivej viere. Hovorí sa o nemožnosti zmeny náboženstva – podľa šarije je to zločin. Vo všeobecnosti sa manifestačne interpretuje nadradenosť šarije nad každým právom, ktoré vytvoril človek a tým aj nad Všeobecnou deklaráciou ľudských práv. Zdá sa, že pohľad na používanie iných právnych noriem než šarije sa nezmenil od čias jedného z najväčších arabských filozofov z prelomu 14. a 15. storočia Ibn Chalduna. Tvrdil, že „v spoločnosti nie je možné akceptovať právomocný poriadok, v ktorom sa neodráža náboženské právo ako nástroj pre nastolenie božieho usporiadania“. Aktuálnosť tohto tvrdenia dokazuje príklad z Nemecka, kde v programoch koránskych škôl v Bonne je nemecké právo označované ako „ako bôžik, ktorý sa domáha uctievania, ktoré však prísluší jedine Bohu“.²⁷

Prepojenosť náboženstva, politického a sociálneho života, stavia Východ do opozície voči kultúre západnej, ktorá sa opiera o subjektivismus. Korene súčasného problému vidí napríklad J. Pošvářová v rozdieloch medzi tradičnou individuálnou slobodou Európanov a uzavretou kolektivitou moslimov. V liberálnom svete prevažuje myšlienka, že emancipácia individua spočíva v oslobodení sa od skupiny. To znamená, že človek koná racionálne, že je schopný ovplyvňovať svoj osud – je jeho pánom a že viera sa opiera o reflexiu. Absolútny primát racionálnosti nie je v súlade so šarijou, pretože inak „svet božský v samotnom subjektivizme by sa zmenil na niečo, čo sami ustanovujeme“. Islam neuznáva zásadu subjektivismu. Orientálna kultúra je založená na tvrdení, že všetko sa deje z vôle vyššej sily a všetko je ňou determinované. Tým teda vzniká problém medzi svetom moslimov a Európanov.²⁸

Podobne ako demokracia a ľudské práva ani občianska spoločnosť nemôže byť, podľa niektorých moslimských autorít, uplatnená v moslimskej spoločnosti. Turek Serf Mardin hovorí, že

²⁵ BUREŠ, J.: Charakter státu a politického systému v ideologických představách současných islamistických hnutí na Blízkem východě. In: Mezinárodní otázky, č.1/2002.

²⁶ PAOLUCCI, G.: Islam, Sto pytań, odpowiada Samir Khalil Samir. Warszawa 2004, s. 56.

²⁷ HEISSMEYER, A.: Studie.Toten kein Tabu. Focus, 28/2004, s. 55.

²⁸ POŠVÁŘOVÁ, J.: Islám v nizozemské společnosti: střet dvou kultur? In: Mezinárodní politika. Praha 2005 č. 6/2005, s.26.

„občianska spoločnosť je západný sen, je to historická aspirácia, ktorá nie je pretlmočiteľná na islamské podmienky.“²⁹

Úspechy občianskej spoločnosti v osemdesiatych rokoch 20. storočia, ich podiel pri páde komunistických režimov, dokázal možnosti existencie a pôsobenia takéhoto spoločenstva aj v autoritarných systémoch. Je možné pripustiť, že prakticky v každom politickom systéme možno nájsť aspoň základné elementy občianskej spoločnosti. Z funkcionalistického pohľadu je občianska spoločnosť medzi sférou medzi štátom a rodinou, zmes organizácií oddelených od štátu, ktoré sú nezávislé od štátu a ktoré sú založené na dobrovoľnosti členov spoločnosti, na obranu respektíve rozšírenie ich záujmov a hodnôt. Tieto základné elementy musia iste existovať aj v islamských spoločnostiach, pretože je asi ťažké pripustiť, že iba v západnej spoločnosti existujú jedinci, ktorí chcú niečo zmeniť.

Záver

Pred kompetentnými vyvstáva otázka ako problémy riešiť, čo ponúknuť nevzdelaným a znevýhodneným prisťahovaleckým komunitám, aby sa prestali združovať na etnickom základe. Potrebné je predovšetkým nájsť také riešenia, ktoré dokážu vyviesť prisťahovalcov z get. Frustrácia vyvolaná pocitom odvrhnutia, respektíve neprijatia a tiež pocit diskriminácie z dôvodu kultúrnej a náboženskej odlišnosti, horších pracovných príležitosti a horšej životnej úrovne – to sú vo všeobecnosti najčastejšie príčiny nespokojnosti a rasových nepokojov, ale aj nepriateľských postojov väčšiny spoločnosti proti imigrácii a moslimským prisťahovalcom v európskych krajinách. Moslimskí imigranti nachádzajúci sa na okraji sociálneho, hospodárskeho a aj politického záujmu, prvky fundamentalistickej mentality u nich samých a v ich okolí, môžu viesť a aj vedú pri hľadaní vlastnej identity a dôstojnosti jej príslušníkov k prináležitosti ku krajným, extrémistickým a fundamentalistickým hnutiam, ako ku kľúčovej determinácii identity. Islamské organizácie s pevným sociálnym zázemím napríklad vo Francúzsku, Veľkej Británii, ale aj v iných európskych krajinách, z väčšej časti získavajú svojich prívržencov zo sociálne a kultúrne defavorizovaného prostredia. Frustrácia, pocit odcudzenia a ľahostajnosti, môžu byť prekonávané a posväcované náboženským ideálom, ktorému je daný apokalyptický zmysel. Sociálne dopady a nerovnosť, vedú istú časť mládeže k reislamizácii, ktorú zažívajú ako radikálny obrat vo svojom živote, ktorý môže mať až podobu terorizmu. Ak to všetko konfrontujeme so súčasnou realitou, medzi teroristami sú osoby, ktoré sa narodili na Západe a tiež osoby, ktoré konvertovali na islam. Fundamentalistami sa nestali kvôli otázke Palestíny, alebo Iraku, ako je to často interpretované, ale preto lebo sa cítili vylúčení zo západnej spoločnosti. Západní islamskí teroristi nie sú militantnou avantgardou moslimskej komunity. Predstavujú skôr stratenú generáciu vzdialenú od tradičných kultúr a frustrovanú západnou spoločnosťou, ktorá nenapĺňa ich očakávania.

Ukazuje sa, že vnímanie predmetných pojmov a kategórií v súčasnej Európe nie je jednotné, čo blokuje komunikáciu a vytvára bariéry vzájomného poznania a rešpektovania. Riešenia sú príliš komplikované a ekonomicky náročné, preto možno očakávať, že sa naďalej bude prehĺbovať to, čo sa v európskych demokraciách už realizuje, t.j. kladie sa dôraz na bezpečnostné opatrenia, ktoré spočívajú v rozmiestňovaní kamerových systémov, v sledovaní svojich vlastných občanov a dôležitých objektov, kontrola pohybu vybraných osôb, odpočúvanie telefonickú a elektronickej komunikácie, zvyšovanie trestných sadziab a iné. Je však nutné postupné opúšťanie dogmatických pozícií, ktoré vzájomný dialóg blokujú. Moslimskí prisťahovalci musia vyvinúť oveľa väčšie úsilie v procese integrácie, ktoré sa dotýka nielen ovládania jazyka, ale najmä základných hodnôt, princípov a histórie prijímajúcej krajiny. Obyvatelia prijímajúcich krajín musia vyvinúť obrovské úsilie, aby porozumeli a boli oveľa viac otvorení dialógu a vzťahom s cudzincami, ktorí sa dnes v čoraz väčšom počte stávajú ich susedmi.

²⁹ MARDIN, S.: Civil Society and Islam. In: J.A.Hall, (Red.) Civil Society, Theory, History, Comparison. Cambridge, MA and Cambridge, UK, 1995, s.278-9.

Literatúra:

- BADE, Klaus, J. 2005. Evropa v pohybu. Evropská migrace dvou století. Praha 2005.
- BARŠA, P. 2001. Západ a islamismus. Brno 2001.
- BORUSOWSKA, J.P., BORUSOWSKI, J. 2005. Europejske wyzwanie integracyjne – porazka społeczeństwa multikulturowego w Niemczech. In: Migrace. Tolerance, integrace II. Opava 2005, s. 110-120.
- BUREŠ, J. 2002. Charakter státu a politického systému v ideologických představách současných islamistických hnutí na Blízkém východě. In: Mezinárodní otázky, č.1/2002.
- CASTLES, Stephen, MILLER, Mark, J. 1993. The Age of Migration – International Population Movements in the Modern World. London: Macmillan, 1993.
- DIVINSKY, B. 2005. Zahraničná migrácia v Slovenskej republike – stav, trendy, spoločenské súvislosti. Bratislava 2005.
- EICHLER, Ján: Nepokoje ve Francii na konci roku 2005. In: Mezinárodní politika 1, 2006, s. 32.
- HEISSMEYER, A. 2004. Studie. Toten kein Tabu. Focus, 28/2004.
- HEINSOHN, G.: Finis Germaniae? Reflexionen über demografische Ursachen von Revolutionen, Kriegen und politischen Niederlagen. „Die Zeit Online“, 2006, s.5. http://www.zeit.de/feuilleton/kursbuch_162/1_heinsohn?page=all
- Huntington, S. 2001. Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu. Praha 2001.
- JEŽOVICOVÁ, D. 2007. Konzervativna kritika radikalizmu. In: Srb. V., Hirtlová, P. (eds): Radikalismus a jeho projev v současném světě. Kolín 2007, s. 90-97.
- KROPÁČEK, L. 2002. Islám a Západ. Historická paměť a současná krize. Praha 2002.
- KROPÁČEK, L. 1996. Islámský fundamentalismus. Praha 1996.
- LIĐÁK, J. 2010. Mezinárodní migrace a Evropa. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, o.s., 2010.
- MARDIN, S. 1995. Civil Society and Islam. In: J.A.Hall, (Red.) Civil Society, Theory, History, Comparison. Cambridge, MA and Cambridge, UK, 1995.
- PAOLUCCI, G. 2004. Islam, Sto pytań, odpowiada Samir Khalil Samir. Warszawa 2004.
- POŠVÁŘOVÁ, J. 2005. Islám v nizozemské společnosti: střet dvou kultur? In: Mezinárodní politika. Praha 2005, č.6/2005.
- Sartori, G. 2005. Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci. Esej o multietnické společnosti. Praha 2005.
- ŠTEFANČÍK, R. – LENČ, J. 2012. Mladí migranti v slovenskej spoločnosti. Medzinárodná migrácia, moslimovia, štát a verejná mienka. Brno: Tribun EU 2012.
- TIBBI, B. 1997. Fundamentalizm religijny. Warszawa 1997.

Adresa autora

prof. PhDr. Ján Lidák, CSc.

Academia Rerum Civilium – Vysoká škola politických a společenských věd, s.r.o.

Barborská 52

Kutná Hora

Česká republika

e-mail: lidak@vspsv.cz